

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การศึกษาประวัติศาสตร์ด้านวัฒนธรรมความบันเทิงเท่าที่ผ่านมา มีกรอบการศึกษาที่ผูกติดกับระบอบการปกครอง และนโยบายรัฐบาลเป็นหลักใหญ่ ทำให้ไม่สามารถอธิบาย ได้อย่างชัดเจนว่า การเปลี่ยนแปลงด้านวัฒนธรรมความบันเทิงในสังคมไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการที่วัฒนธรรมความบันเทิงแบบตะวันตกกลายเป็นวัฒนธรรมที่ได้รับความนิยมแทนที่วัฒนธรรมความบันเทิงแบบเดิมจนมีอิทธิพลสืบมา เกิดขึ้นในบริบทที่สัมพันธ์กับสภาพสังคมอย่างไร

การศึกษาวัฒนธรรมความบันเทิงที่สัมพันธ์กับระบอบการปกครองนั้น บอกว่ายุคสมัยแห่งความรุ่งเรืองของวัฒนธรรมแบบจารีตสิ้นสุดลงเมื่อเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 และรัฐบาลในสมัยประชาธิปไตยมุ่งส่งเสริมวัฒนธรรมตะวันตก วัฒนธรรมความบันเทิงแบบตะวันตกจึงเข้ามาแทนที่วัฒนธรรมความบันเทิงแบบเดิม การแบ่งขอบเขตการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมโดยใช้กรอบของระบอบการปกครองเช่นนี้ ทำให้ภาพวัฒนธรรมความบันเทิงในสังคมไทยขาดความเชื่อมโยงสืบเนื่อง ทั้งๆที่การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมมิได้เกิดขึ้นอย่างฉับพลัน

การศึกษาเรื่องการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมความบันเทิงเท่าที่ผ่านมา ยังให้น้ำหนักกับความสำคัญของนโยบายรัฐบาลค่อนข้างมาก มักนำเสนอ นโยบายวัฒนธรรมของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่งมุ่งปรับปรุงวัฒนธรรมของประเทศตามมาตรฐานวัฒนธรรมตะวันตกว่า มีผลทำให้วัฒนธรรมตะวันตกเข้ามาแทนที่วัฒนธรรมไทย และส่งผลสืบเนื่องต่อมาในทศวรรษที่ 2490 ซึ่งมีผู้นำคนเดียวกัน

ความคิดในเรื่องนโยบายวัฒนธรรมดังกล่าวทำให้เกิดการเข้าใจการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมความบันเทิงในทศวรรษที่ 2490 ว่าเป็นผลสืบเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 และเกิดจากนโยบายการส่งเสริมวัฒนธรรมความบันเทิงแบบตะวันตกในขณะนั้น เช่น อธิบายถึงเพลงไทยสากลซึ่งได้รับความนิยมแทนที่ดนตรีไทยในช่วงทศวรรษ 2490 ว่า เป็นผลจากนโยบายวัฒนธรรมที่สืบเนื่องมาจากนโยบายรัฐบาลในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 (พูนพิศ อมตยกุล, 2529: 11)

ความคิดเช่นนี้ทำให้ การอธิบายสาเหตุแห่งการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมทางความบันเทิงละเอียดปัจจัยอื่นที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตของคนในสังคม และเข้าใจว่าการเปลี่ยนแปลงด้านวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นเป็นความเปลี่ยนแปลงในสังคมไทย ทั้งหมดทั้งๆที่การเปลี่ยนแปลงดังกล่าว

เห็นได้เด่นชัดในสังคมกรุงเทพฯ ซึ่งเป็นศูนย์กลางความเจริญของประเทศ และเป็นแหล่งธุรกิจ การค้า อุตสาหกรรม จนเกิดการขยายของเมือง เกิดการเติบโตของกลุ่มคนต่างๆที่เลือกเสพ วัฒนธรรมทางความบันเทิง อันส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมความบันเทิงในทศวรรษที่ 2490 ขณะที่ชนบทของประเทศยังไม่มีการเปลี่ยนแปลง เพราะความเจริญยังเข้าไปไม่ถึง

เนื่องแต่ช่องว่างทางการศึกษาดังกล่าวมา วิทยานิพนธ์เรื่องนี้จึงมุ่งศึกษาการเปลี่ยนแปลง ของวัฒนธรรมทางความบันเทิงในสังคมกรุงเทพฯ ช่วงพ.ศ. 2490-2500 เพื่อจะได้เห็นกระบวนการ เปลี่ยนแปลงด้านวัฒนธรรมความบันเทิงอย่างเป็นระบบในบริบทของสังคมกรุงเทพฯ ซึ่ง วัฒนธรรมตะวันตกกลายเป็นค่านิยมของคนในสังคม ขณะที่วัฒนธรรมทางความบันเทิงแบบเดิมมี การเปลี่ยนแปลงรูปแบบและเนื้อหา ความสอดคล้องของวัฒนธรรมทางความบันเทิงกับรสนิยม ของคนในสังคม ทำให้วัฒนธรรมความบันเทิงเติบโต อย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน และเชื่อว่าการ เปลี่ยนแปลงทางด้านวัฒนธรรมความบันเทิงของสังคมกรุงเทพฯ แม้มิใช่ภาพรวมแห่งการ เปลี่ยนแปลงของสังคมเมืองและชนบททั้งหมด แต่ก็เป็นการตอบอยู่ในตัวเองได้ส่วนหนึ่ง

การศึกษาให้ความสำคัญกับความเปลี่ยนแปลงในช่วงทศวรรษ 2490 เพราะเป็นช่วงที่ วัฒนธรรมทางความบันเทิงมีการเปลี่ยนแปลงอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัฒนธรรมความ บันเทิงในสังคมกรุงเทพฯ วัฒนธรรมตะวันตกกลายเป็นค่านิยมของคนในสังคม ขณะที่วัฒนธรรม ทางความบันเทิงแบบเดิมมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบและเนื้อหา ความสอดคล้องของวัฒนธรรม ทางความบันเทิงกับรสนิยมของคนในสังคม ทำให้วัฒนธรรมความบันเทิงเติบโต อย่างไม่เคย ปรากฏมาก่อน

ความหมายของวัฒนธรรมความบันเทิง

“วัฒนธรรมความบันเทิง” เป็นคำประสม ระหว่าง “วัฒนธรรม” กับ “ความบันเทิง” นั่นก็คือ วัฒนธรรมที่สร้างความบันเทิงแก่คนในสังคม

“วัฒนธรรม” เป็นคำบัญญัติขึ้นในสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม พระราชบัญญัติ วัฒนธรรม พ.ศ. 2485 ให้คำจำกัดความ “วัฒนธรรม” ว่าหมายถึง “ลักษณะที่แสดงถึงความเจริญ งดงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความกลมเกลียวก้าวหน้าของชาติ และศีลธรรมอันดีของ ประชาชน, ทางวิทยาการ หมายถึง พฤติกรรมและสิ่งที่คนในหมู่ผลิตสร้างขึ้นด้วยการเรียนรู้จาก กันและกัน และร่วมใจอยู่ในหมู่พวกของตน” (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 2525 :7) ก่อนหน้าการบัญญัติคำว่า “วัฒนธรรม” ขึ้น เรามีคำที่มีความหมายถึง ความเจริญมาก่อน เช่น คำว่า “ศิวิไลซ์” และ “อารยธรรม”

ความหมายของคำในแนวเดียวกับคำว่า “วัฒนธรรม” เกิดขึ้นเมื่อมีการยอมรับถึงความเจริญของชาติทางตะวันตก ก่อนมีคำว่า “วัฒนธรรม” ในระยะแรกนั้นเรารู้จักอารยธรรมในฐานะเป็นเครื่องหมายของความเจริญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเจริญหรือความมีอารยะที่สัมพันธ์กับอารยธรรมจีนและอินเดีย ความศิวิไลซ์ที่ปรากฏในสมัยรัชกาลที่ 3 เป็นต้นไปนั้น เริ่มสัมพันธ์กับการรับอารยธรรมตะวันตกทางด้านศิลปวิทยาการและความคิดด้านวิทยาศาสตร์ ความรับรู้เกี่ยวกับเรื่องนี้มีอยู่ในหมู่ปัญญาชนในเมืองหลวงเท่านั้น ในสมัยรัชกาลที่ 4-5 ความรับรู้เรื่องอารยธรรมมุ่งที่ความมีอารยะและมีสถานภาพทัดเทียมชาวยุโรปในทุกด้าน (ธิดา สารธยา, 2538 :28)

การให้ความหมายของคำว่าวัฒนธรรมเกี่ยวข้องกับ “ความเจริญ” เท่านั้นเปลี่ยนแปลงไปเมื่อมีการศึกษาด้านมานุษยวิทยาที่ให้ความสำคัญกับการศึกษามนุษย์รอบด้านมากขึ้น ปัจจุบัน “วัฒนธรรม” ใช้ในความหมายถึง วิถีชีวิตของคนในสังคม ซึ่งเกิดขึ้นได้ต้องผ่านการเรียนรู้และการปลูกฝังทางสังคม เป็นภาพรวมของทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อการอยู่ร่วมกัน วัฒนธรรมจึงสัมพันธ์กับสังคมและมีหน้าที่เป็นวิถีทางสำหรับสืบสาน สร้างบูรณาการทางความคิด ความเชื่อ และประเพณี แล้วถ่ายทอดสิ่งนั้นต่อสังคม รวมทั้งช่วยส่งต่อคุณค่า ความหมายของสิ่งอันเป็นที่ยอมรับในสังคมให้คนในสังคมได้รับรู้ (เรืองเคิม, 2538 :113) “วัฒนธรรม” จึงเป็นวิถีการดำเนินชีวิตของคนในสังคมซึ่งมีการแสดงออกในหลายๆด้าน เช่น การดำรงชีวิต การสร้างรสนิยมทางศิลปะ และรสนิยมด้านความบันเทิง เป็นต้น

คำว่า “บันเทิง” ที่ปรากฏในอักษรราชธานศรียของ แคนบิช แบรดเลย์ (2514:368) หมายถึง “ความเบิกบานใจ คือ ใจรื่นเริง” ส่วนพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิต ปี 2493 (2493 : 471) ให้คำจำกัดความว่า “ก.เบิกบานใจ, รื่นเริงใจ ทำให้รู้สึกสนุก เช่น ราชการบันเทิง ประเทงก็ว่า” การให้คำจำกัดความของคำว่า “วัฒนธรรม” และ “บันเทิง” แม้จะเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย แต่ก็ให้ภาพรวมถึง ความบันเทิง รื่นรมย์ใจ ที่เป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตคนในสังคม วัฒนธรรม ความบันเทิงในวิถีชีวิตคนในสังคม จึงมีหลากหลายตามสภาพวิถีชีวิต เช่น การแข่งเรือ ชนไก่ ตะกร้อลอดบ่วง เล่นเพลง ฯลฯ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้จึงให้คำจำกัดความ “วัฒนธรรมความบันเทิง” ในขอบเขตความหมายของความบันเทิงที่เกี่ยวกับ “ดนตรี” และ “มหรสพการแสดง” ซึ่งเป็นความบันเทิงอันเป็นสุนทรียศิลป์ทางวัฒนธรรมที่มีพัฒนาการมายาวนาน

“ดนตรี” ดนตรีเป็นคำที่มีปรากฏมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย ในความหมายถึงการบรรเลงเครื่องดนตรีที่ทำให้เกิดความรู้สึกรื่นรมย์ ซึ่งสัมพันธ์กับความเชื่อทางศาสนาและพิธีกรรมดังกล่าวถึง “ครุฑดนตรี” ในไตรภูมิ ตอน ทวยเทวดานางฟ้าเหาะไปบูชาพระจุฬามณีที่ไตรดริงษ์ว่า “...เทพดาทั้งหลายถือเครื่องเป่า แลตีตีคีตตีศัพฑุครุฑดนตรีทั้งหลาย ไปบำเรอถวายบูชา พระ

เจดีย์เจ้าทวารมมิชาด” (พระญาติไท ,2506:220) ความสำคัญของดนตรีที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตทั้งด้านความเชื่อและพิธีกรรม ทำให้ดนตรีมีบทบาทสืบมาผ่านเครื่องดนตรี และการบรรเลงดนตรีที่มีแบบแผนการประสมวงต่อมา ดังปรากฏว่าในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น “ดนตรี” มีความหมายว่า “เป็นชื่อเครื่องมะโหรีแลเป็พายนั้,เหมือนอย่างเขาพูดกันว่า,ประโคมดนตรี เป็นต้น” (แดนบิชแบรดเลย์ ,2514:217) และแม้ว่าต่อมาการให้คำจำกัดความ “ดนตรี” จะเปลี่ยนแปลงไปตามบริบทของสังคม แต่ “ดนตรี” คงมีความหมายถึง เสียงจากเครื่องดนตรี และการขับร้อง ที่ทำให้เกิดอารมณ์ ความรู้สึก พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานปี 2542 (2546:394) ให้คำจำกัดความว่า “ดนตรี” หมายถึง “เสียงที่ประกอบกันเป็นทำนองเพลง เครื่องบรรเลงซึ่งมีเสียงดังทำให้รู้สึกเพลิดเพลิน หรือเกิดอารมณ์รัก โศก หรือ รื่นเริง เป็นต้น ได้ตามทำนองเพลง”

“มหรสพ” คำว่า “มหรสพ” ปรากฏหลักฐานมาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาในลักษณะการเล่นเพื่อเฉลิมฉลองสมโภช “มหรสพ” จึงมีความหมายครอบคลุมทั้งการเล่นและการแสดงหลากหลาย ที่ให้ความบันเทิงแก่ผู้ชม การสมโภชฉลองพระแก้วมรกตครั้งสมัยธนบุรี มีการเล่น ดนตรีและการแสดงจำนวนมากซึ่งรวมเรียกว่า “มหรสพ” เช่น หุ่น ละคร หนัง จั๋วโมงครุ่ม ระเบง ใต้ลวด กระจ้อ้วแทงควาย ฉนวนรำโคม เป็นต้น

งานสมโภชเท่านั้นได้เริ่มต่อวันพุธ เดือน 6 ขึ้น 13 ค่ำ...ตั้งระทาฟากละ 10 ต้น
 หว่างระทา มีโรงรำ 9 โรง ทั้ง 2 ฟาก ในโรงรำฟากตะวันออกนั้นมีโชน 3 โรง รำ
 หึง 2 โรง จั๋ว 1 โรง หนังกกลางวัน 1 โรง หุ่นลาว 2 โรง กลางคืน มีหนังไทย
 หว่างระทา 9 โรง หนังจีน 2 โรง รวม 11 โรง โรงงานมหรสพใหญ่ฟากตะวันออก
 มีหุ่นลาวโรงหนึ่ง ละครเขมรโรงหนึ่ง จั๋วจีนโรงหนึ่ง จั๋วฉนวนโรงหนึ่ง รวม 4 โรง...
 ส่วนข้างตะวันตก โรงรำหว่างระทาฯ โรงนั้น มีโชน 2 โรง รำหึง 2 โรง จั๋ว 1 โรง
 หุ่นมอญ 1 โรง โรงงานมหรสพใหญ่ ละครข้างใน 1 โรง เงิน โรงวันละ

โชนโรงใหญ่ 2 โรง ละครผู้ชายโรงใหญ่ 1 โรง เทพทอง 1 โรง รวม 5 โรง

หกไม้สูงสามต่อต้นหนึ่ง หกไม้ลำเดียวสามต้น ใต้ลวดสายดำหนึ่ง ฉนวนหก คน
 ต่อเท้าสองคน ปรบไก่อ่งใหญ่ 1 วง โมงครุ่ม ระเบง ชวรำหน้า ตรีวิไลย กระจ้อ้ว
 แทงควาย จีนเงาะ กลางคืนหน้าหว่างระทา 9 โรง หนังโรงใหญ่ 2 โรง มังกร
 ฉนวนรำโคม เวลาเย็นมีมวยหน้าลับพล...

(จดหมายเหตุความทรงจำของกรมหลวงนรินทรเทวี, 2526 : 155 – 156)

ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น มหรสพมีความหมายถึงการละเล่นหลากหลายในงานเฉลิมฉลองสมโภช เพื่อให้ความบันเทิงแก่ผู้ชม วรรคเลข (2514:508) กล่าวว่า “มะโหระสพ” คือ “การสมโภชฉลองมีการสพใหญ่, คือ พระบรมสพ เปนต้น” มหรสพในงานเฉลิมฉลองสมโภชที่รัฐจัดขึ้น จึงเป็นแหล่งความบันเทิงหลักของราษฎร ต่อมาเมื่อราษฎรผู้มีฐานะมีจำนวนมากขึ้น ตามการเติบโตของเศรษฐกิจ ทำให้มหรสพกลายเป็นความบันเทิงที่ราษฎรจัดหามาแสดงเอง ทำให้เกิดศิลปะอาชีพ การเก็บภาษี “โขนละคร” ในสมัยรัชกาลที่ 4 แสดงถึงมหรสพที่ได้รับความนิยมมีหลายประเภท ได้แก่ โขน ละครหน้าจอหนัง ละครชาตรี ละครแขก เพลง แคน มอญรำ ทวยรำ กลองยาว หุ่นไทย หนังไทย จี๊ว หุ่นจีน หนังจีน เป็นต้น เมื่อถึงสมัยรัชกาลที่ 5 การแสดงที่เป็นความบันเทิงของราษฎรได้รับคำจำกัดความว่า “มหรสพ” ดังการเปลี่ยนการเรียก “ภาษีโขน ละคร” เป็น “อากรมหรสพ” โดยเก็บภาษีการแสดงเพิ่มเติมจากที่เคยมีมา คือ ภาษีละครชาตรีที่เล่นเทียมละครนอก หนังตลุง สักวา เสภา ลิเก ปี่พาทย์ มโหรี จำอวดสวดศพ (สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, 2508:177-178)

“มหรสพ” ในการศึกษาของวิทยานิพนธ์เล่มนี้จำกัดเพียงการแสดงเรื่องราวมีปี่พาทย์ประกอบ และมีพัฒนาการ สืบทอด อย่างเป็นระบบมาแต่เดิม ทั้งในระดับราชสำนักและประชาชนทั่วไป ได้แก่ โขน ละคร หนังใหญ่ หุ่น ลิเก รวมถึงการแสดงอันเป็นรสนิยมความบันเทิงของคนกรุงเทพฯ ในช่วงทศวรรษ 2490 ได้แก่ ลีลาศ ละครเวที เพลงไทยสากล ภาพยนตร์ เพลงตลาด และละครวิทยุ

2. วัตถุประสงค์ในการศึกษา

2.1 เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมความบันเทิงในสังคมกรุงเทพฯ ที่สะท้อนรสนิยมของคนในเมือง พ.ศ.2491-2500

2.2 เพื่อศึกษาสาเหตุการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมความบันเทิงในสังคมกรุงเทพฯ พ.ศ.2491-2500

3. สมมติฐาน

3.1 ช่วงพ.ศ.2491-2500 วัฒนธรรมทางความบันเทิงมีการเปลี่ยนแปลงอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัฒนธรรมความบันเทิงในสังคมกรุงเทพฯ วัฒนธรรมตะวันตกกลายเป็นค่านิยมของคนในสังคม ขณะที่วัฒนธรรมทางความบันเทิงแบบเดิมมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบและเนื้อหา ความสอดคล้องของวัฒนธรรมทางความบันเทิงกับรสนิยมของคนในสังคม ทำให้วัฒนธรรมความบันเทิงเติบโต อย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน

3.2 ปัจจัยที่ทำให้วัฒนธรรมทางความบันเทิงเกิดการเปลี่ยนแปลงในช่วงทศวรรษนี้ ได้แก่ นโยบายรัฐบาล ค่านิยมวัฒนธรรมตะวันตก และบทบาทของศิลปินอาชีพ

4. ขอบเขตของการศึกษา

4.1 ศึกษาการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมความบันเทิงแบบเดิม ที่เกิดขึ้นในสังคม กรุงเทพฯ ในช่วงทศวรรษ พ.ศ. 2490 ขอบเขตของกรุงเทพฯ ในวิทยานิพนธ์เรื่องนี้กำหนด ตามรูปแบบการปกครอง มีความหมายครอบคลุมกรุงเทพฯ และปริมณฑล

4.2 ศึกษาการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมความบันเทิง ได้แก่ มหรสพการแสดง และดนตรี อันมีวิวัฒนาการมาแต่ดั้งเดิม และผสมผสานกับวัฒนธรรมความบันเทิงแบบตะวันตก ที่ได้แพร่หลายเข้ามาจนกลายเป็นที่นิยมของคนกรุงเทพฯ ในช่วงทศวรรษ 2490

5. วิธีดำเนินการวิจัย

ใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ (Historical Approach) ซึ่งมีแนวการพรรณนาความ โดยการวิเคราะห์ (Analytical Description) จากข้อเท็จจริง โดยใช้ข้อมูลจากเอกสารหลักฐานที่เกี่ยวข้อง ทั้ง เอกสารราชการ วารสาร หนังสือพิมพ์ รายงานการวิจัย หนังสือ และบทความต่างๆที่เกี่ยวข้อง รวมถึงข้อมูลสัมภาษณ์บุคคลร่วมสมัย โดยให้ความสำคัญกับศิลปินอาชีพ ทั้งศิลปินข้าราชการ ศิลปินอิสระ ศิลปินซึ่งเป็นเจ้าของกิจการความบันเทิงหรือมีชีวิตในแวดวงความบันเทิง สามารถ เข้าใจ ลักษณะรูปแบบของวัฒนธรรมความบันเทิง

การใช้ข้อมูลสัมภาษณ์ในที่นี้มุ่งใช้เพื่อเสริมข้อมูลหลักฐานอื่นที่ค้นคว้ามา เช่น เอกสารราชการ เอกสารประวัติบุคคล วารสาร ดังอ้างมาแล้ว อย่างไรก็ตามศิลปินที่สัมภาษณ์ส่วนใหญ่มีชีวิตอยู่ในช่วงเวลาที่เป็นหัวข้อศึกษาของวิทยานิพนธ์เรื่องนี้ ข้อมูลที่ได้นับว่าช่วยเพิ่มความแหลมคมให้กับข้อสรุปและความคิดเห็นในวิทยานิพนธ์นี้ยิ่งขึ้น

6. ทบทวนวรรณกรรม

งานนิพนธ์เกี่ยวกับวัฒนธรรมความบันเทิงแบบเดิมที่ผ่านมานั้น มีกรอบความคิดผูกติดกับระบอบการปกครอง และรูปแบบของศิลปะ ทำให้งานนิพนธ์ส่วนใหญ่ศึกษาวัฒนธรรมความบันเทิงในขอบข่ายดนตรีและนาฏศิลป์ที่เป็นศิลปะประจำชาติอันสัมพันธ์กับราชสำนัก เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความเป็นมา และพัฒนาการของรูปแบบทางศิลปะของวัฒนธรรมความบันเทิงแบบเดิม เมื่ออำนาจรัฐในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์สิ้นสุดลง ในปี 2475 การศึกษาพัฒนาการของศิลปะ ก็สิ้นสุดลงด้วย

งานนิพนธ์ส่วนใหญ่มักมีประเด็นความคิดว่าวัฒนธรรมความบันเทิงในช่วงทศวรรษที่ 2490 ไม่แตกต่างจากวัฒนธรรมความบันเทิงในช่วงทศวรรษที่ 2480 เนื่องจากมีนายกรัฐมนตรีคนเดียวกัน คือ จอมพลป. พิบูลสงคราม นโยบายของรัฐบาลที่พยายามกีดกันคนตรีไทยแต่ส่งเสริมวัฒนธรรมความบันเทิงแบบตะวันตกจึงไม่แตกต่างกัน

ขณะที่งานนิพนธ์เกี่ยวกับวัฒนธรรมความบันเทิงแบบตะวันตก ในช่วงทศวรรษ 2490 มีจำนวนมาก เนื่องจากเป็นที่เข้าใจกันทั่วไปว่า เป็นช่วงที่วัฒนธรรมความบันเทิงแบบตะวันตก เติบโต และรากฐานของวัฒนธรรมความบันเทิงแบบตะวันตกในช่วงนี้ส่งผลมาถึงปัจจุบัน เราสามารถจำแนกลักษณะของงานนิพนธ์เป็น งานนิพนธ์เกี่ยวกับประวัติและผลงานของศิลปิน งานนิพนธ์ที่เป็นความรู้ทั่วไปและงานนิพนธ์ในลักษณะงานวิชาการ

6.1. งานนิพนธ์เกี่ยวกับประวัติและผลงานของศิลปิน

งานนิพนธ์ประเภทนี้ ได้แก่ หนังสือ หรือเอกสารที่ตีพิมพ์เผยแพร่ประวัติและผลงานศิลปินคนสำคัญ ซึ่งมักตีพิมพ์เพื่อเฉลิมฉลองในโอกาสต่างๆ เป็นที่ระลึกงานศพ หรือ งานนิพนธ์ ซึ่งรวบรวมประวัติชีวิต ซึ่งเป็นผลงานของศิลปินเอง ลักษณะของงานนิพนธ์จึงมุ่งเรียบเรียงประวัติชีวิต การศึกษาวิชาด้านศิลปการแสดง การประกอบอาชีพ ผลงานการแสดง ประสบการณ์ที่สำคัญของศิลปินในการทำงานด้านศิลปะ เป็นต้น เช่น “หนังสืองานพระราชทานเพลิงศพนายมิทรัพย์เย็น” (2516) “หนังสืองานพระราชทานเพลิงศพนายเทียบ คงลายทอง” (2525) “หนังสืองานพระราชทานเพลิงศพนายเดือน พาทย์กุล” (2546) “หนังสืองานพระราชทานเพลิงศพนายประสิทธิ์ ถาวร” (2545) “สูจิบัตรจางวางทั่ว พาทย์โกศล” (2524) ซึ่งจัดพิมพ์เนื่องในโอกาสวันเกิด ครบรอบ 100 ปี ของจางวางทั่ว พาทย์โกศล “โสมส่องแสง : ชีวิตคนตรีไทยของมนตรี ตราโมท” (2527) จัดพิมพ์เนื่องในโอกาสฉลองอายุครบ 84 ปี ของนายมนตรี ตราโมท เป็นประวัติและผลงานศิลปินนักคนตรีไทย “หนังสือรวมงานนิพนธ์ของนายอาคม สายาคม” ในงานพระราชทานเพลิงศพ นายอาคม สายาคม (2525) “หนังสืองานพระราชทานเพลิงศพนางสาวจำเรียง พุทธประดับ” (2545) รวบรวมประวัติผลงานการแสดงรวมทั้ง บทบาทในวงการนาฏศิลป์ไทย “หนังสืองานพระราชทานเพลิงศพนายประสิทธิ์ ศิลปบรรเลง” (2543) รวบรวมประวัติและผลงานของนายประสิทธิ์ ศิลปบรรเลง ที่โดดเด่นด้านคนตรีสากล และละครเวที “กว่าจะเป็นชูศรี” ของชูศรี มีสมมนต์ (2534) รวบรวมประวัติและผลงานซึ่งเกี่ยวข้องกับละครเวทีและภาพยนตร์ เป็นต้น

งานนิพนธ์ประเภทนี้ให้คุณค่าในลักษณะข้อมูลการศึกษาพัฒนาการของศิลปะ และสถานภาพของศิลปินซึ่งสัมพันธ์กับสังคม เช่น “คอนเสิร์ตสุเทพ-สวลี คู่ชีวิตรักฉันนานๆ” (2538) รวบรวมประวัติและผลงานของสวลี ผกาพันธุ์ ที่สัมพันธ์กับพัฒนาการของวัฒนธรรมความบันเทิงแบบตะวันตก ว่า “ชื่อของเธอกลับดังยิ่งขึ้นไปอีก เมื่อละครเวทีหมดลมหายใจแล้ว แต่ความชัดเจนที่

ได้จากละครเวที ส่งให้เธอก้าวเข้าไปอยู่ในโลกของภาพยนตร์ได้อย่างเพชรน้ำหนึ่ง ...และต่อมา เมื่อเพลงเข้ามามีบทบาทเป็นผู้นำในวงการบันเทิง เสียงของเธอถูกบันทึกเป็นแผ่นเสียงเพลงแล้วเพลงเก่า ชื่อและเสียงของเธอติดตามเราไปทุกหนทุกแห่ง”(2538:13)

6.2 งานนิพนธ์ที่เป็นความรู้ทั่วไป

งานนิพนธ์ประเภทนี้ ได้แก่ งานนิพนธ์เกี่ยวกับวัฒนธรรมความบันเทิงในรูปแบบต่างๆ จุดประสงค์ในการตีพิมพ์มีทั้งเพื่อรวบรวมประวัติความเป็นมา รูปแบบ หรือองค์ประกอบของศิลปะ รวมทั้งพัฒนาการของศิลปะในยุคสมัยต่างๆ งานนิพนธ์ประเภทนี้จึงมีทั้งหนังสือและบทความที่ตีพิมพ์ในวารสารทั่วไป

งานนิพนธ์เกี่ยวกับวัฒนธรรมความบันเทิงแบบเดิมตีพิมพ์แพร่หลายในช่วงทศวรรษที่ 2520 เป็นต้นมา เพราะนโยบายส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมประจำชาติของรัฐบาลตั้งแต่ทศวรรษ 2520 ทำให้ภายหลังจากนั้นงานนิพนธ์เกี่ยวกับวัฒนธรรมความบันเทิงแบบเดิม ได้รับความสนใจในการศึกษามากขึ้น

ในปี 2522 รัฐบาลมี "ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่องนโยบายวัฒนธรรม" เพื่อให้หน่วยงานของรัฐ เอกชน และประชาชน ร่วมกันรักษาและส่งเสริมวัฒนธรรม มีความตอนหนึ่งว่า "ส่งเสริมการบำรุงรักษาวัฒนธรรมไทยทุกด้านให้เจริญด้วยการศึกษา ค้นคว้า วิจัย พัฒนา วัฒนธรรมไทย ให้วัฒนธรรมเป็นเครื่องมือสำคัญสำหรับการแก้ปัญหาการดำเนินชีวิต การพัฒนาประเทศด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมืองและการป้องกันประเทศ ป้องกันการทำลายวัฒนธรรมและศาสนา..." อันสอดคล้องกันแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (2525 - 2529) ซึ่งกำหนดแนวทางที่ต้องเร่งแก้ไขเกี่ยวกับวัฒนธรรมว่า "เร่งทำนุบำรุงส่งเสริมวัฒนธรรมของชาติทั้งทางด้านวัตถุและจิตใจ เพื่อปลูกฝังให้คนในชาติเกิดความรักและ คิดสร้างสรรค์ความสวยงาม ความมีระเบียบ อนุรักษ์สืบทอดมรดกทางศิลปวัฒนธรรมที่ดีให้เป็นเอกลักษณ์ของชาติ "แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 6 (2530-2534)ระบุถึงการ "ฟื้นฟู อนุรักษ์ พัฒนา ขนบธรรมเนียมประเพณีและศิลปวัฒนธรรมของชาติเพื่อธำรงไว้ซึ่งวิถีชีวิตที่ดีงามของไทย"

นโยบายของรัฐบาลที่ให้ความสำคัญกับการส่งเสริมและอนุรักษ์วัฒนธรรมกำหนดให้มี "สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ" ในปี 2523 เพื่อเสริมสร้างลักษณะดั้งเดิมของสังคมหรือลักษณะเฉพาะ โดยมีโครงการเกี่ยวกับการส่งเสริมเอกลักษณ์ของชาติจำนวนมาก เช่น โครงการดนตรีไทย โครงการวิจัยเกี่ยวกับภาษา ฯลฯ และ ผลิตสื่อเพื่อส่งเสริมเผยแพร่วัฒนธรรม เช่น จัดพิมพ์หนังสือ จัดรายการวิทยุโทรทัศน์ แผ่นเสียง เทปเพลง ฯลฯ นอกจากนี้รัฐบาลยังกำหนดให้มีหน่วยงานซึ่งทำงานด้านวัฒนธรรมโดยตรง คือ "สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ" (ส.ว.ช.) ในปี 2522 รวมทั้งจัดตั้งศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย ในปี 2526 เพื่อเป็นแหล่งกลาง

ในการจัดแสดงและเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมด้านต่างๆ กรอบนโยบายของรัฐบาลที่ให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์วัฒนธรรมทำให้ การดำเนินงานของ ส.ว.ช. ด้านวัฒนธรรมและงานนิพนธ์ของ ส.ว.ช. ส่วนใหญ่เป็นไปในแนวทางเพื่อการอนุรักษ์ เช่น การจัดพิมพ์หนังสือเกี่ยวกับประวัติและผลงานของศิลปินแห่งชาติ เช่นหนังสืองานพระราชทานเพลิงศพของศิลปินแห่งชาติ และหนังสือเกี่ยวกับวัฒนธรรมความบันเทิงด้านต่างๆ

กล่าวได้ว่านโยบายการส่งเสริมวัฒนธรรมความบันเทิงของรัฐในแง่มุมต่างๆ ทำให้เกิดการตื่นตัวในการศึกษาประวัติความเป็นมาของวัฒนธรรมความบันเทิงแบบเดิมแนวอนุรักษ์ อันเป็นข้อมูลเบื้องต้นในการศึกษาพัฒนาการของวัฒนธรรมความบันเทิงแบบเดิม เช่น "สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ" สนับสนุนให้มีการจัดพิมพ์เผยแพร่งานนิพนธ์ เรื่อง "วรรณกรรมประกอบการละเล่น หนังกุญแจขนอน" (2520) รวบรวมประวัติความเป็นมาของการแสดงหนังกุญแจและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง "หุ่นกระบอก" (2522) รวบรวมเรื่องราวเกี่ยวกับ หุ่นกระบอก ทั้งประวัติความเป็นมา การสร้างหุ่น องค์ประกอบของการเล่นหุ่น และเรื่องที่เล่น

ในปี 2539 สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติสนับสนุนให้นำมางานนิพนธ์เกี่ยวกับเรื่อง "ลิเก" ของสุรพล วิรุฬักษ์ และ เจนภพ จบกระบวนวรรณ ซึ่งรวบรวมประวัติและพัฒนาการของลิเกตั้งแต่แรกเริ่ม จนถึงทศวรรษที่ 2520 มารวมตีพิมพ์ใหม่ เป็นต้น

การส่งเสริมของรัฐในอันที่จะอนุรักษ์วัฒนธรรม ทำให้งานนิพนธ์เกี่ยวกับวัฒนธรรมความบันเทิงแบบเดิมได้รับความสนใจจากตลาดหนังสือมากขึ้น ในช่วงทศวรรษที่ 2520 เป็นต้นมา งานนิพนธ์ด้านนี้จึงแพร่หลาย งานนิพนธ์มุ่งรวบรวมความรู้ หรือเสนอประเด็นความรู้ที่น่าสนใจทางวัฒนธรรมความบันเทิง เช่น "นาฏดุริยางค์กรุงรัตนโกสินทร์" (2525) ในศิลปวัฒนธรรมไทย (เล่ม 7) ซึ่งตีพิมพ์เนื่องในโอกาส 200 ปี กรุงรัตนโกสินทร์ มีเนื้อหารวบรวมประวัติความเป็นมาและพัฒนาการของดนตรีและนาฏศิลป์ไทยในยุคต่าง ๆ "หนังกุญแจขนอนพระนครไหว" (2526) โดยศิลป์เพชร เป็นการนำหนังสือเก่าเกี่ยวกับวิธีเล่นหนังกุญแจ ลักษณะของหนังกุญแจและคำพากย์ มาตีพิมพ์ใหม่ "การละเล่นหุ่น" (2529) โดย วดี กัณหาทัต และชัยณรงค์ ชวนจิต รวบรวมเรื่องราวของหุ่นในประเทศต่าง ๆ และอธิบายพัฒนาการของหุ่นไทยประเภทต่าง ๆ ทั้งหุ่นหลวง หุ่นกระบอก และหุ่นละครเล็ก รวมถึงลักษณะการเชิดหุ่น องค์ประกอบในการเล่น และเรื่องที่เล่น "สังคีตไหว้ครู ดนตรีไทย : กรุงเทพมหานคร" (2530) รวบรวมประวัติความเป็นมาและผลงานของวงดนตรี กรุงเทพมหานคร รวมทั้งประวัตินักดนตรีคนสำคัญของวง "คุณชายหุ่นกระบอก" (2540) ของ กมล เสรีรัตน์ รวบรวมประวัติชีวิตและผลงานของ คุณชายชูศรี สกฤตแกง ศิลปินแห่งชาติ สาขาหุ่นกระบอก ฯลฯ

ในส่วนของวัฒนธรรมความบันเทิงแบบตะวันตกส่วนใหญ่เป็นงานนิพนธ์ซึ่งรวบรวมประวัติ พัฒนาการ และผลงาน เช่น “ดนตรีสากล” ใน ดนตรีและนาฏศิลป์กรุงรัตนโกสินทร์ (2525) รวบรวมประวัติและพัฒนารูปแบบของดนตรีสากลในประเทศไทย “ไทยลูกทุ่ง” (2538) ของ เลิศชาย คุชยูท “อีสานคดี ชูตลูกทุ่งอีสาน” ของ แวง พลังวรรณ (2545) รวบรวมประวัติและผลงานของ ศิลปินเพลงลูกทุ่งในยุคสมัยต่างๆ เป็นต้น

งานนิพนธ์เหล่านี้แม้มีลักษณะเนื้อหาทำนองการอนุรักษ์เรื่องราวความเป็นมา แต่งาน จำนวนไม่น้อยสามารถนำมาใช้เป็นข้อมูลสำคัญในการศึกษาพัฒนาการของวัฒนธรรมความบันเทิง ในทศวรรษที่ 2490 ได้

6.3. งานนิพนธ์ในลักษณะงานวิชาการ

นโยบายของรัฐบาลที่มุ่งเน้นการส่งเสริมวัฒนธรรม ทำให้หน่วยงานราชการต่าง ๆ รวมทั้ง ทบวงมหาวิทยาลัย ให้ความสำคัญกับการสืบทอดวัฒนธรรมไทย ทบวงมหาวิทยาลัยรับผิดชอบการจัดงาน “ดนตรีไทยอุดมศึกษา” เป็นครั้งแรกในปี 2526 การเข้ามาสนับสนุนการจัดงานดนตรีไทย อุดมศึกษาของทบวงมหาวิทยาลัย ย่อมแสดงถึงการให้ความสำคัญกับการสืบทอดวัฒนธรรมของชาติอย่างจริงจังในสถาบันอุดมศึกษา และได้กำหนดหน้าที่ของสถาบันอุดมศึกษาว่า “มีหน้าที่ ส่งเสริมและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของชาติ”

การให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมประจำชาตินั้นทบวงมหาวิทยาลัย อนุมัติให้จัดตั้งหน่วยงานการศึกษาในระดับอุดมศึกษา เพื่อเป็นแหล่งศึกษาวิชาการด้าน ศิลปวัฒนธรรม เช่น การเปิดสาขาวิชาดุริยางค์ไทย และภาควิชานาฏศิลป์ไทย คณะศิลปกรรม ศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปี 2526 และ 2530 ตามลำดับ เพื่อผลิตศิลปินบัณฑิตที่มีความรู้ และ เชี่ยวชาญทั้งด้านทฤษฎีและการปฏิบัติ ภายหลังจากนั้นได้มีสาขาวิชาดนตรีไทยและนาฏศิลป์ ไทย เปิดสอนตามสถาบันอุดมศึกษาอีกหลายแห่งทั่วประเทศ เช่น มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาวิทยาลัยบูรพา มหาวิทยาลัยขอนแก่น มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี เป็นต้น นอกจากนี้ได้เปิดการ ศึกษาในระดับมหาบัณฑิต เช่น เปิดสาขาวิชาวัฒนธรรมการศึกษาวิชาเอกวัฒนธรรมการดนตรี สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล ในปี 2532 เปิดการศึกษา ระดับมหาบัณฑิต สาขานาฏศิลป์ไทยและสาขาดุริยางค์ไทย ที่คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาฯ ในปี 2535 และ 2536 ตามลำดับ

นับตั้งแต่ทศวรรษ 2520 เป็นต้นมา มหาวิทยาลัยต่างมีโครงการเพื่อทำนุบำรุงรักษา วัฒนธรรมของชาติ ทั้งวัฒนธรรมความบันเทิงแบบจารีตและวัฒนธรรมพื้นบ้าน เช่น มหาวิทยาลัย เชียงใหม่ จัดตั้งโครงการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของมหาวิทยาลัยในปี 2527 และในปี 2528 จัดทำ

โครงการวิจัยพิธีกรรมความเชื่อล้านนา ขณะที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จัดตั้งศูนย์ส่งเสริมวัฒนธรรมแห่งจุฬาฯ ในปี 2528 เพื่อเป็นสำนักงานกลางในการพัฒนาแนวทางและส่งเสริมวัฒนธรรม และจัดให้มีโครงการดนตรีไทย - ปี่พาทย์คีตกำรพรพ์ เปิดโครงการฟื้นฟูและอนุรักษ์ปี่พาทย์คีตกำรพรพ์ เป็นต้น

การส่งเสริมวัฒนธรรมและนาฏศิลป์ประจำชาติ โดยจัดเป็นโครงการศิลปวัฒนธรรมต่าง ๆ ในสถาบันอุดมศึกษา อีกทั้ง การส่งเสริมการศึกษาวิจัยด้านดนตรีและนาฏศิลป์ไทย ในระดับอุดมศึกษาทำให้มีการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับเรื่องราวของดนตรีไทยและนาฏศิลป์ไทยอย่างจริงจัง

- เอกสารและหนังสือประเภทงานวิชาการ จัดอยู่ในกลุ่มงานนิพนธ์ซึ่งเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับวัฒนธรรมความบันเทิงแบบเดิม ในทศวรรษที่ 2520 วงวิชาการการศึกษามีการจัดกิจกรรม ประชุมสัมมนาในประเด็นเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมประจำชาติ ประกอบกับการเปิดการเรียนการสอนสาขาศิลปวัฒนธรรมความบันเทิงสมัยจาริตในระดับอุดมศึกษา รวมทั้งโครงการอนุรักษ์วัฒนธรรมตามมหาวิทยาลัยต่างๆ ทำให้งานนิพนธ์ในกลุ่มวัฒนธรรมความบันเทิงแบบเดิมมีจำนวนมากขึ้น ทั้งจัดพิมพ์ในลักษณะเอกสารประกอบการสัมมนา สรุปผลการสัมมนา หรือเอกสารประกอบการสอน ในส่วนเอกสารหรือหนังสือตำราประกอบการสอน ส่วนใหญ่จะเป็นการรวบรวมประวัติความเป็นมาและพัฒนาการของศิลปะในลักษณะต่าง ๆ ตามยุคสมัย เช่น

"เอกสารประกอบการสอนวิชาประวัติดนตรีไทย" (สาขาวิชาดุริยางค์ไทย คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาฯ) ของมนตรี ตราโมท เป็นการรวบรวมประวัติและพัฒนาการของเครื่องดนตรี วงดนตรี และเพลงไทย ตามยุคสมัย "หนังสือเรียนศิลปศึกษา ศ. 021 สังกัดนิยม 1 ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย" (2524) มีเนื้อหาเกี่ยวกับประวัติและทฤษฎีดนตรีไทย ในลักษณะการรวบรวมความรู้ "การละครสำหรับครูประถม" (2530) รวบรวมประวัติการละครไทยสมัยต่าง ๆ รวมทั้งประเภทของการแสดง ฯลฯ

เอกสารประกอบการสัมมนาส่วนใหญ่จะมีเนื้อหาหลากหลายตามจุดประสงค์ในการจัดสัมมนา เช่น การอภิปรายถึงผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคมต่อวัฒนธรรมความบันเทิง การรายงานความก้าวหน้าในประเด็นศึกษาต่าง ๆ ฯลฯ เช่นเอกสารประกอบการสัมมนาเรื่อง "ดนตรีและนาฏศิลป์กับเศรษฐกิจสังคมสยาม" (2532) มีเนื้อหาเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของดนตรีและนาฏศิลป์จากมุมมองของนักวิชาการสาขาต่าง ๆ รวมทั้งความก้าวหน้าของการศึกษาในประเด็นใหม่ ๆ เช่น "ดนตรีและนาฏศิลป์ชาววัดและชาววัง" ของ ศรีศักร วัลลิโภคม เสนอถึงพัฒนาการของดนตรีและนาฏศิลป์ของชาวสยาม ซึ่งมีพัฒนาการพร้อมกับความเจริญของบ้านเมืองในดินแดนแถบนี้ก่อนที่จะรับอิทธิพลอินเดีย และหลังจากนั้นจึงมีพัฒนาการที่มี

ปฏิสัมพันธ์กันระหว่างราชสำนักกับราษฎร “ดนตรีไทยตามหลักฐานทางโบราณคดี” ของ พิเศษ เจียจันทร์พงษ์ ศึกษาหลักฐานทางโบราณคดีของเครื่องดนตรี และให้ข้อสรุปว่า พัฒนาการของเครื่องดนตรีไทยเป็นกระแสเดียวกับพัฒนาการของเครื่องดนตรีในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ “ดนตรีและนาฏศิลป์กับเศรษฐกิจและสังคมสยาม อิทธิพลจากต่างประเทศ อินเดีย-จีน-ลังกา-ชวา” เสนอว่า นาฏศิลป์อินเดียมีอิทธิพลต่อนาฏศิลป์ไทยเฉพาะรูปลักษณะการแสดง เช่น การไหว้ครู ขั้นตอนการแสดง แต่ไม่ได้มีอิทธิพลต่อท่าร่ายของนาฏศิลป์ไทย เป็นต้น งานนิพนธ์ในกลุ่มวัฒนธรรมความบันเทิงแบบตะวันตก ไม่ได้รับความสนใจศึกษาในเชิงวิชาการเท่ากลุ่มแรก งานนิพนธ์ในเชิงวิชาการส่วนใหญ่จะเป็นประเด็นของวัฒนธรรมความบันเทิงที่อยู่ในความสนใจ เช่น “เรื่องราวของเพลงลูกทุ่ง” ของ พงศ์ มุกดา (2528) เป็นเอกสารประกอบการสัมมนาในหัวข้อ “จากเพลงไทยถึงเพลงลูกทุ่ง” ของธนาคารกรุงเทพฯ มีเนื้อหาเกี่ยวกับพัฒนาการของเพลงก่อนที่จะเรียกว่าเพลงลูกทุ่ง “สุนทรภรณ์วิชาการ”(2532) เป็นเอกสารประกอบการสัมมนาเนื่องในโอกาสครบรอบ 50 ปี ของคณะดนตรีสุนทรภรณ์ จึงจัดสัมมนาเพื่อรวบรวมความรู้เกี่ยวกับผลงานเพลงของวงสุนทรภรณ์ ซึ่งมีคุณค่าทางวรรณศิลป์ คีตศิลป์ และความสัมพันธ์ต่อสังคมในแง่มุมต่างๆ “เบิกฟ้ามณฑนา โมรากุล” (2547) เป็นหนังสือที่รวบรวมเอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการเรื่อง “มณฑนาวิชาการ” มีวัตถุประสงค์นำผลงานเพลงของ มณฑนา โมรากุล มาวิเคราะห์ว่าเหตุใดเพลงของมณฑนา จึงยังอยู่ในความทรงจำของนักฟังเพลง เป็นต้น

นอกจากงานนิพนธ์ที่มุ่งรวบรวมประวัติความเป็นมาและพัฒนาการของวัฒนธรรมความบันเทิงแล้ว ยังมีงานนิพนธ์ในเชิงสหวิทยาการอีกจำนวนหนึ่ง เช่น บทความทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับวัฒนธรรมในแง่มุมต่างๆ ของ นิธิ เอียวศรีวงศ์ เช่น “นาฏกรรมกับการสื่อความ” “เพลงลูกทุ่งในประวัติศาสตร์วัฒนธรรมไทย” “ความล้าลึกของน้ำเน่าในหนังไทย” ซึ่งถึงความสัมพันธ์ของวัฒนธรรมกับสังคม เมื่อสังคมเปลี่ยนแปลงไปวัฒนธรรมย่อมเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย บทความทางมานุษยวิทยาของเฉลิมศักดิ์ พิกุลศรี เรื่อง “ระบบครอบครัวไทย การเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรมสู่สังคมอุตสาหกรรม” (2540) เป็นต้น

- งานศึกษาค้นคว้าวิจัย งานวิจัยในกลุ่มวัฒนธรรมความบันเทิงแบบเดิมเป็นผลจาก การเปิดการเรียนการสอนดนตรีและนาฏศิลป์ไทยในระดับอุดมศึกษา และ โครงการสนับสนุนการวิจัยของรัฐบาลในทศวรรษที่ 2520 ทำให้มีผลงานการศึกษาค้นคว้าวิจัยเกี่ยวกับดนตรีและนาฏศิลป์ไทยจำนวนมาก ส่วนใหญ่เป็น งานวิจัยของนิสิตระดับมหาบัณฑิต และผลงานการวิจัยของอาจารย์ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการศึกษาและวิจัยในลักษณะการรวบรวมข้อมูลหรือวิเคราะห์รูปแบบของศิลปะ โดยไม่อธิบายถึงความสัมพันธ์กับสังคม เช่น

งานวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิวัฒนาการหุ่นกระบอกไทยสี่พื้นบ้านในภูมิภาคตะวันตก” (2435) ของศักดิ์ดา ปั่นแห่งเพชร เป็นการรวบรวมข้อมูลประวัติความเป็นมาของหุ่นกระบอกไทย รวมทั้งประวัติหุ่นกระบอก และผู้แสดงหุ่นกระบอกในภูมิภาคตะวันตก

วิทยานิพนธ์เรื่อง “นาฏศิลป์ในงานสมโภชพระราชพิธีต่างๆ ที่ปรากฏบนภาพจิตรกรรมฝาผนังในสมัยรัตนโกสินทร์”(2542) ของวิชชุดา วุฑฒิตย์ รวบรวมและศึกษารูปแบบกับองค์ประกอบในงานสมโภชพระราชพิธีต่างๆ

วิทยานิพนธ์เรื่อง “ปี่ชวาในงานพระราชพิธี” ของ ภัทระ คมขำ (2546) ศึกษารูปแบบการบรรเลงปี่ชวาในงานพระราชพิธี เป็นต้น

งานวิจัยอีกไม่น้อยเป็นการวิจัยเชิงสหวิทยาการ โดยศึกษาและนำข้อมูลเกี่ยวกับวัฒนธรรมความบันเทิงมาอธิบายในบริบทของการศึกษาทางประวัติศาสตร์ และมานุษยวิทยา เช่น งานวิจัยเรื่อง “การสืบทอดวัฒนธรรมในสังคมไทยปัจจุบัน: ศึกษากรณีสกุลพาทย์โกสัล และสกุลศิลปบรรเลง” (2535) ของวิมาลา ศิริพงษ์ เป็นการศึกษาด้านมานุษยวิทยา เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างด้านองค์ทรงดนตรี ลักษณะเชิงสัญลักษณ์ และพิธีกรรมรวมทั้งรูปแบบดนตรีไทยของ 2 สกุล, งานวิจัยเรื่อง “แต่งองค์ทรงเครื่องลิเก: ในวัฒนธรรมประชาไทย” (2541) เป็น รายงานวิจัยแนวมานุษยวิทยา ใช้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ เป็นต้น

งานวิจัยในส่วนวัฒนธรรมความบันเทิงแบบตะวันตก มีการศึกษาค้นคว้า ทั้งในส่วนพัฒนาการของวัฒนธรรมความบันเทิงและประวัติศิลปินคนสำคัญ งานวิจัยในกลุ่มนี้ จึงให้ข้อมูลที่มีคุณค่ายิ่งต่อการทำความเข้าใจเหตุการณ์ อีกทั้งมีงานวิจัยทางมนุษยวิทยาด้านดนตรีจำนวนไม่น้อยสนใจศึกษาพัฒนาการของเพลงไทยสากลและเพลงลูกทุ่งในทศวรรษ 2490 เนื่องจากเป็นช่วงที่วัฒนธรรมความบันเทิงแขนงนี้เติบโตเป็นรากฐานของพัฒนาการทางวัฒนธรรมในสมัยต่อ ๆ มา เช่น วิทยานิพนธ์ เรื่อง “การศึกษาวรรณกรรมเพลงของไพฑูริย์ บุตรจันทร์” ของภัทยา ภักดีบุรี (2535) “วรรณกรรมเพลงของพยงค์ มุกดา: การศึกษาวิเคราะห์” ของบุษกร กระจ่างวงศ์ (2537) “วิเคราะห์เพลงร่ำวงสุนทราภรณ์” ของบุญโปรด สัมพันธ์รัตน์ (2537) “การวิเคราะห์เพลงในลีลาวอลซ์ของวงดนตรีสุนทราภรณ์” ของ เบญจรงค์ กุลสุ (2540) เป็นต้น

ในส่วนงานวิจัยทางด้านประวัติศาสตร์ที่ศึกษาค้นคว้าวิจัย เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมความบันเทิงในช่วงนี้ ได้แก่ “ประวัติศาสตร์ธุรกิจเพลงลูกทุ่งไทย พ.ศ. 2507 – 2535” ของ ฉกาจ ราชบุรี (2537) “วิวัฒนาการของเพลงลูกทุ่งในสังคมไทย พ.ศ. 2481 – 2535” ของ ศิริพร กรอบทอง (2541) ซึ่งมุ่งรวบรวมข้อมูลเพื่ออธิบายพัฒนาการการเติบโตของเพลงลูกทุ่ง โดยพิจารณาจากผลงานเพลง ศิลปิน ผู้ประพันธ์ และความนิยม งานวิจัยเหล่านี้ส่วนใหญ่แม้มิได้ศึกษา

วัฒนธรรมความบันเทิงในทศวรรษที่ 2490 ในบริบทประวัติศาสตร์ แต่เป็นข้อมูลที่มีคุณค่ายิ่งต่อการศึกษาประวัติศาสตร์วัฒนธรรมความบันเทิงแบบตะวันตกในทศวรรษ 2490

กล่าวได้ว่างานนิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมความบันเทิงในทศวรรษที่ 2490 ส่วนใหญ่เป็นการรวบรวมความรู้ในลักษณะการอธิบายประวัติความเป็นมา และพัฒนาการขององค์ประกอบทางศิลปะโดยภาพรวม แต่ขาดการให้ความสำคัญกับกระบวนการการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมที่สัมพันธ์กับสภาพสังคม

การศึกษาหัวข้อ “การเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมความบันเทิงในสังคมกรุงเทพฯ พ.ศ. 2491 - 2500” จึงเป็นความพยายามในอันที่จะเสนอประวัติศาสตร์เกี่ยวกับวัฒนธรรมความบันเทิงในทศวรรษ 2490 ในลักษณะพลวัตทางวัฒนธรรมที่สัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงของสภาพเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม วางอยู่บนพื้นฐานการศึกษาข้อมูล ที่หลากหลาย โดยเฉพาะวาทกรรมร่วมสมัย เช่น เอกสารราชการ หนังสือ ประวัติบุคคล หนังสือพิมพ์ รูปแบบของศิลปการแสดง ข้อมูลจากการสัมภาษณ์

วิทยานิพนธ์เล่มนี้นำเสนอความรู้ใหม่เกี่ยวกับนโยบายของรัฐบาลในการส่งเสริมวัฒนธรรมความบันเทิงด้านดนตรีและนาฏศิลป์ของราชสำนักให้เป็นวัฒนธรรมประจำชาติ เพื่อเสริมสร้างภาพลักษณ์ของประเทศในประชาคมโลก อันส่งผลต่อความมั่นคงของรัฐในทางการเมือง แม้ว่านโยบายดังกล่าวมุ่งเพื่อสร้างความมั่นคงและภาพลักษณ์ที่ดีของรัฐในทางการเมือง ทั้งระดับนานาชาติ และภายในประเทศ แต่กลับส่งผลกระทบให้มีการรักษาวัฒนธรรมความบันเทิงของราชสำนักไว้เป็นแบบแผนและมาตรฐานของการแสดงสืบมา

ผลการศึกษาจากวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ยังสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลง และการเติบโตของวัฒนธรรมความบันเทิงในสังคมกรุงเทพฯ ช่วงทศวรรษ 2490 โดยภาพรวม ปრაกฏการณ์ที่เกิดขึ้นกับศิลปินในแวดวงวัฒนธรรมความบันเทิง การปรับตัว การสร้างสรรค์ พัฒนารูปแบบการแสดงใหม่ๆ ในบริบทการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมความบันเทิง ได้ส่งผลสืบเนื่องมาถึงปัจจุบัน

7. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

7.1 ทำให้เข้าใจการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมความบันเทิงในลักษณะที่มีพลวัตสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงของสังคม

7.2 ทำให้เห็นลักษณะและรูปแบบของวัฒนธรรมความบันเทิงในช่วงทศวรรษที่ 2490 ซึ่งมีอิทธิพลต่อรสนิยมด้านความบันเทิงของคนในสังคมปัจจุบัน

7.3 ทำให้ตระหนักถึงอิทธิพลทางวัฒนธรรมแบบตะวันตกที่เข้ามามีส่วนในรสนิยมความบันเทิงของสังคมไทย